

Зборник радова са VII научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 28. марта 2015. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година VII / књ. 1

Крагујевац, 2016.

О ДВЕ КЊИГЕ ЗБОРНИКА СА СЕДМОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5
О ЈЕЗИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА СЕДМОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА ПРОУЧАВАЊА И ПРОУЧАВАЊА ПИСМА

Александра Јанић
ПАДЕЖНИ СИНКРЕТИЗАМ ИМЕНИЧКИХ ОБЛИКА У
СТАРΟΣЛОВЕНСКОМ И САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
У СВЕТЛУ ГЕНЕРАТИВНЕ ГРАМАТИКЕ / 13

Сања Оџановић
О ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОМ ДИЈАЛЕКТУ У
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИМ КЛАСИФИКАЦИЈАМА / 25

Ана Тешић
ХИБРИДНЕ ТВОРЕНИЦЕ СА РОМАНСКОМ КОМПОНЕНТОМ
У НАРОДНИМ ГОВОРИМА ЦРНЕ ГОРЕ / 35

Јована Марић
ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ КОРЕЈСКОГ ПИСМА / 43

Драгана Ђурић
ОПШТИ ПОГЛЕД НА САНСКРИТ И ЊЕГОВУ УПОТРЕБУ У
ЗНАЧАЈНИМ ПЕРИОДИМА ИНДИЈСКЕ ИСТОРИЈЕ / 51

Лиљана Чобанова
КОДИРАНЕ И ДЕКОДИРАНЕ НА ФИГУРАТИВНИЈА
ЕЗИК ПРИ ОПТИЧЕСКАТА ДИСЛЕКСИЈА / 61

II МОРФОЛОШКА И ЛЕКСИКОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Никола Санковић
ДЕМИНУТИВНИ СУФИКС -(А)К И ЊЕГОВИ ДЕРИВАТИ / 73

Наталија Живковић
МОРФОЛОШКА АДАПТАЦИЈА ИМЕНИЧКИХ АНГЛИЦИЗАМА
У РОМАНУ О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 85

Ненад Крцић
ПРЕКЛАПАЊЕ ГЛАГОЛСКЕ ХИПОНИМИЈЕ И
СИНОНИМИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 93

Стеван Мијомановић
КОГНИТИВНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ СИНЕСТЕЗИЈСКЕ МЕТАФОРЕ
У ЈЕЗИКУ ОСОБА ОШТЕЋЕНОГ СЛУХА / 105

Петар Цвешковић
КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ВЕРТИКАЛНЕ ДИМЕНЗИЈЕ У
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ПОМОЋУ ГЛАГОЛА ПОДИЋИ СЕ /
ДИЋИ СЕ, СПУСТИТИ СЕ, ПОПЕТИ СЕ И ПАСТИ / 117

Милан Тодоровић
ЛЕКСИКАЛИЗАЦИЈА ИМЕНА ПРОИЗВОДА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 127

Светлана Стаменов Рашића

ЧОВЕК И СУДБИНА: О МЕТАФОРИЧКОЈ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈИ
ПОЈМА СУДБИНА У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 139

Марија Станојевић Веселиновић

КОМПАРАТИВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ
НА КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ ЧОВЕКА И ЊИХОВИ
КОРЕСПОНДЕНТИ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ / 147

Звездана Симић

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА КОМПОНЕНТОМ *APFEL* У НЕМАЧКОМ
И ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 157

Мања Петровић Гујаничић, Бојана Тулимировић

МЕТОД ОБРАДЕ РУТИНСКИХ ФОРМУЛА У ШПАНСКОМ
ЈЕЗИКУ: ПРИМЕР ФРАЗЕОЛОШКОГ ОБРАСЦА / 165

Драгана Васиљевић

СТЕРЕОТИП РУСИЈЕ У ЈЕЗИЧКОЈ СВЕСТИ
ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 177

III СИНТАКСИЧКА И СТИЛИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Марија Вучинић

СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ ИНФИНИТИВА УВЕДЕНОГ
ГЛАГОЛОМ У САВРЕМЕНОМ ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ / 191

Вања Миљковић

ПОРЕДБЕНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ОПЕРАТОРОМ КАО
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 201

Драгана Вучковић, Милош Сисасовић

УСЛОВНЕ РЕЧЕНИЦЕ СА ВЕЗНИКОМ *ДА* У
СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 215

Ивана Мишић

ДИСТРИБУЦИЈА *НИМАЛО* ВС. *НИ МАЛО* И *НЕМАЛО*
ВС. *НЕ МАЛО* СА НЕГИРАНИМ ПРИДЕВИМА И
ПРИДЕВИМА НЕГАТИВНЕ СЕМАНТИКЕ / 223

Марија Јанковић

ПАРТИЦИП II КАО НУКЛЕУС ПАРТИЦИПСКЕ ФРАЗЕ
У САВРЕМЕНОМ НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ / 231

Маријана Бождановић

МОГУЋНОСТ АКТУАЛИЗАЦИЈЕ ЛЕКСИЧКОГ СЛОЈА СЛАВЕНИЗАМА
У РАЗГОВОРНОМ СТИЛУ САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 239

Јанко Ивановић

УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА *ОКО* У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ / 249

Стефан Тодоровић

ДЕКОМПОНОВАЊЕ СА ГЛАГОЛИМА ТИПА *ДОНЕТИ* И *ДАТИ*
У АДМИНИСТРАТИВНОМ И ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ
– ГРАМАТИЧКИ И СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТ / 261

Јулијана Сивановић

ИМПЛИЦИТНА КАУЗАЛНА ВЕЗА У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ / 273

Милена Јововић

НЕПРИЛАГОЂЕНЕ ПОЗАЈМЉЕНИЦЕ У НАУЧНО-ПОПУЛАРНОМ
ЕКОНОМСКОМ ДИСКУРСУ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА / 279

Светлана Б. Панић

ОДРЕДБЕ И ДОПУНЕ ГЛАГОЛА *ГЛЕДАТИ* И *ВИДЈЕТИ* И
ЊИХОВИХ ДЕРИВАТА У ПРИПОВИЈЕЦИ У *ЗМИЈСКОМ*
ЗАГРЉАЈУ ЕМИРА КУСТУРИЦЕ / 291

Биљана Мишић

ЈЕЗИЧКО-СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ЖАРГОНИЗАМА У
РОМАНУ *ХЕЈ, НИСАМ ТИ ТО ПРИЧАЛА* МОМА КАПОРА / 303

Даринка Јванишевић

ЈЕЗИЧКИ И СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ КАТЕГОРИЈЕ ДЕМИНУТИВНОСТИ
У ЗБИРЦИ *СЛИКА БЕЗ ОЦА РАДОСЛАВА БРАТИЋА* / 309

IV АНАЛИЗА ДИСКУРСА И ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА

Данка Синадиновић

ОДЛИКЕ ДИСКУРСА МЕДИЦИНСКИХ СУСРЕТА / 319

Најлаша Сисаић

КО ЖИВ, КО МРТАВ?! КОЛОКАЦИЈЕ У НАСТАВИ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ / 329

Саша Чорболоковић

ИНОВАТИВНИ ПРИСТУП У НАСТАВИ ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ
У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ / 341

Тања Пељевић

ФОНЕТСКИ ОПИС ГЛАСОВА У ГРАМАТИКАМА КИНЕСКОГ
ЈЕЗИКА ЗА СТРАНЦЕ – КРИТИЧКИ ОСВРТ / 351

Панајотис Асимоџупос

ОСВРТ НА ФОНОЛОШКЕ, МОРФОЛОШКЕ, СИНТАКСИЧКЕ И
СЕМАНТИЧКЕ ПАРАМЕТРЕ ПИЦИНСКОГ ЈЕЗИКА *RUSSENORSK-A* / 359

Биљана Вукчевић Лацковић

ПРИМЕНА МАПА УМА У НАСТАВИ МЕДИЦИНСКОГ
ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ / 371

Јована Томић

ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ СРБОФОНИХ УЧЕНИКА КОЈИ
УЧЕ ФРАНЦУСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК / 383

Снежана Милошевић

ЗАШТО ЗА УЧЕЊЕ И УСВАЈАЊЕ СТРАНОГ ЈЕЗИКА
НИСУ ДОВОЉНИ УЏБЕНИЦИ? / 393

Никола Санковић¹

Београд

ДЕМИНУТИВНИ СУФИКС *-(а)к* И ЊЕГОВИ ДЕРИВАТИ²

У раду се анализира статус творбеног типа са деминутивним суфиксом *-(а)к* и његовим дериватима у савременом језику. Деминутивне изведенице из речничке грађе разврстане су према значењу које у њих уноси деминутивни формант. Значење које суфикси дају појединим новијим изведеницама испитивано је на грађи ексцерпираној из извора са интернета. Као најпродуктивнији у новијој грађи јављају се проширени суфикси *-уљ(а)к* и *-ић(а)к*, док је основна варијанта суфикса слабо продуктивна. Суфикс *-уљ(а)к* нарочито је продуктиван, у односу на остале суфиксе, када су у питању негативна квалитативна значења, као што је пејоративно. Слабљење деминутивног значења и лексикализација анализирани су на примеру најфреквентнијих деминутивних изведеница које улазе у овај творбени тип.

Кључне речи: творба речи, деминуција, суфикс *-(а)к*, суфиксне варијанте

1. Увод

Творбено-семантичка категорија деминутива у српском језику обухвата именичке изведенице грађене помоћу неколико конкурентних суфикса, који се разликују по продуктивности и спојивости са различитим творбеним основама. У мање продуктивне деминутивне суфиксе убраја се суфикс *-(а)к*, који се додаје претежно на творбене основе од именица мушког рода. Речници бележе знатан број деминутива и хипокористика изведених овим суфиксом (и његовим варијантама), али по истом моделу се у савременом језику гради мали број нових творбених формација (в. Јовановић 2010: 47). У неким недеминутивним значењима (нпр. значење радње, када се додаје на поједине глаголске основе) суфикс *-(а)к* је изузетно продуктиван.

Најважнија формална особина овог суфикса јесте његова варијантност; поред основног облика постоје и проширене варијанте³ (суфиксни деривати): *-ељ(а)к*, *-уљ(а)к*, *-ањ(а)к*⁴, *-ар(а)к*, *-ер(а)к*, *-ур(а)к*, *-еши(а)к*, *-ић(а)к*, *-ч(а)к*, *-еч(а)к*, *-ич(а)к*. Проширења која улазе у састав суфиксних деривата заједно са основним суфиксом различито су порекла и функције, поједина се јављају у саставу других проширених суфикса или као посебни творбени форманти. Функцију проширења може вршити и други деминутивни суфикс, али се он приликом творбене анализе може посматрати и као део основе. У том случају није лако

1 sankovicnikola@gmail.com

2 Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

3 Постоје незнатне разлике у инвентару проширених варијаната суфикса *-(а)к* код различитих аутора. Овде су наведени суфикси према грађи која је коришћена у овом истраживању.

4 Суфикс *-ањак*, као изразито непродуктиван, не наводи се увек заједно са другим суфиксним варијантама. У РСЈ забележен је само један деминутив изведен овим суфиксом: *пушанак дем. од пуш, пушењак*, док су у осталим речницима забележени и други деминутиви, нпр. *пошочањак – дем. од пошток* (РМС), *брдањак – дем. од брдо* (РСАНУ).

творбено рашчланити деминутивне изведенице, што представља проблем приликом њиховог дефинисања у описним речницима, будући да се деминутиви углавном дефинишу само мотивном речју и одговарајућим квалификаторима.

Поред основног, немаркираног деминутивног значења умањења, суфикс *-(а)к* може дати изведеници нијансу емотивног и песнички обојеног значења. Спојивост са творбеним основама ограничена је само на поједине значењске класе именица, за разлику од конкурентних деминутивних суфикса. Код једног броја изведеница деминутивно значење суфикса *-(а)к* је избледело, и то у различитој мери, па се јављају извесна колебања у вези са значењем таквих творбених формација. Именице код којих је деминутивно значење ишчезло и које су потпуно изгубиле мотивациону везу са основинском речи, иако формално завршавају суфиксом *-(а)к*, не посматрају се у савременом језику као изведенице, нпр. *зграшак* (<*зграх*).

Прва значајнија проучавања деминутивних суфикса, а тиме и суфикса *-(а)к*, изложена су углавном у оквиру дијахронијских проучавања српског језика и других словенских језика (студије Ђ. Даничића, А. Белића и Р. Бошковића). Суфикс *-(а)к* посматран је заједно са другим формантима са елементом *-к-*, односно као прасловенски суфикс *ькъ/ѡкъ*. Радови у којима се даје синтеза проучавања творбеног система баве се претежно граматичким аспектом суфикса *-(а)к*, углавном из синхронијске перспективе (Стевановић 1981, Клајн 2003). Савремена проучавања деминутивних изведеница и других тзв. речи субјективне оцене у српском језику у центар интересовања стављају комуникативну улогу деминутивно-хипокористичних, односно аугментативно-пејоративних изведеница и актуализацију њихових квантитативних и квалитативних значења у контексту, чиме се умногоме превазилази предмет дериватолошких истраживања.

Предмет истраживања у овом раду јесу деминутивно-хипокористичне именице изведене суфиксом *-(а)к*, односно његовим дериватима. Основни корпус представљају изведенице из једнотомног *Речника српскога језика* (РСЈ) и један број изведеница из *Речника САНУ* и *Речника МС*, које су ексцерпирани на основу *Обратног речника српског језика*⁵ М. Николића. *Корпус обухвата око шри стотине деминутива. Око половине изведеница ушло је у РСЈ, док су остале преузете из наведених вишетомних речника, иако да међу овим деловима корпуса има извесних разлика. Користићем је и Корпус савременог српског језика* Математичког факултета у Београду, на основу кога су добијени одређени (мање или више поуздани) подаци о фреквенцији и употреби неких творбених формација. Поред тога, део грађе допуњен је изворима са интернета, што је посебно значајно за оне изведенице које нису забележене у наведеним описним речницима.

2. Творбени тип деминутива изведених суфиксом *-(а)к* (и проширеним суфиксним варијантама)

Под творбеним типом у дериватологији се подразумева основна јединица творбеног система, која обухвата све формације са истим творбеним значењем, истом категоријалном припадношћу основинске речи и истим творбеним формантом (Ђорић 2008: 33). Прва два конституента творбеног типа иста су код свих анализираних именица: оне имају деминутивно (односно хипокористично) творбено значење и изведене су искључиво од именица. Што се тиче трећег,

5 Из вишетомних речника (РСАНУ до слова *п*, а остало РСМС) ексцерпирани су деминутивне изведенице које постоје у *Обратном речнику*, а нису ушле у РСЈ.

формантског конституента, јасно је да он није, формално гледано, исти код свих изведеница. Поред тога, те разлике углавном нису морфонолошке природе⁶, већ проширења испред суфикса *-(а)к* могу унети различите значењске нијансе у изведеницу, тако да истокоренске изведенице грађене помоћу основне и проширене варијанте суфикса нису увек прави синоними, нпр. *стиолак – дем. и хий. од стио(п)*, *стиолићак – дем. од стио(п)* (РМС). Проширење *-уљ-*, које се осим у суфиксу *-уљ(а)к* јавља и у другим формантима⁷, може носити и нијансу пејоративног значења, које није уобичајено код анализираних деминутива као примарно, неконтекстуално значење, као код неких формација са продуктивнијим деминутивним суфиксима. Суфиксне варијанте *-ић(а)к* и *-ич(а)к* двоструки су деминутивни суфикси (Клајн 2003: 30), којима се може појачати деминутивно значење. У речницима се такве значењске нијансе не бележе доследно.

Поред мањих семантичких и структурних разлика суфиксни деривати разликују се по броју реализованих формација и по продуктивности. Од једанаест суфиксних деривата којима су изведени деминутиви из грађе, само варијанте *-ић(а)к*, *-уљ(а)к* и *-ич(а)к* учествују у грађењу знатнијег броја именица (иако тај удео за сваки од ових суфикса није већи од десет процената укупног корпуса), а највише је заступљена основна варијанта суфикса. Грађа са интернета, која обухвата преко педесет деминутива и хипокористика, показује да нове изведенице углавном настају од проширених суфикса *-ић(а)к* и *-уљ(а)к*, продуктивност основног суфикса је мања, док су остали проширени суфикси непродуктивни. Очигледно је да суфикси *-ић(а)к* и *-уљ(а)к* у односу на основну форму суфикса поседују изванредан степен самосталности (нарочито суфикс *-уљ(а)к*), која, чини се, није довољна да ови проширени суфикси буду посматрани као посебни творбени форманти, тј. као конституенти нових творбених типова.

3. Проблем творбене мотивације и дефинисања појединих изведеница

У оквиру посматраног творбеног типа постоје деминутиви чија творбена структура може бити тумачена на различите начине, што доводи до неуједначености приликом њиховог дефинисања у речницима. То су најпре изведенице које се завршавају на *-ићак*, а које се могу творбено рашчланити на а) творбену основу од изведене (деминутивне) мотивне речи и суфикс *-(а)к* или на б) творбену основу од неизведене мотивне речи и суфикс *-ић(а)к*. Тако су, на пример, деминутиви *вражићак* и *вешрићак* дефинисани типским граматичким дефиницијама као *дем. и хий. од вражић*, односно *дем. и хий. од вешрић* (РСЈ), па би њихова творбена структура подразумевала изведену творбену основу и творбени формант *-(а)к*⁸, док је структурно истоветна творбена формација *џрошићак* дефинисана као *дем. и хий. од џрош*, дакле као изведеница са суфиксом *-ић(а)к*. Трећа могућност је да се овакви примери посматрају као двомотивацијске изведенице, што је такође потврђено у речницима, нпр. *комадићак дем. и хий. од*

6 Једини проширени суфикс који се може посматрати искључиво као морфонолошка варијанта јесте *-ечак* уколико је настао од *-енчак* (в. Стакић 1988: 33), а томе у прилог иде и чињеница да се сегмент *-еч-* не јавља ни као проширење неког другог суфикса ни самостално, за разлику од свих осталих проширења у анализираним суфиксним варијантама.

7 М. Стевановић (1981: 474) сматра да би се ово проширење могло посматрати и као „нека врста инфикса, тј. уметка између општег дела и наставка *-(а)к*”.

8 Супротно од тога, деминутиве *вражићак* и *вешрићак* И. Клајн (2003: 30) уврстио је у изведенице са проширеним суфиксом *-ић(а)к*.

комад и *комадић* (РС)). Изведенице које завршавају на *-ич(а)к* а изведене су од именица женског рода такође могу бити двоструко мотивисане – деминутивном именицом са суфиксом *-ица* или неизведеном именицом. Примери двоструке мотивације јављају се и код изведеница са другим суфиксним варијантама, међутим, код њих не постоји проблем творбене рашчлањивости, јер структура творбеног форманта није спорна, већ се ове изведенице изводе из различитих основинских речи (код којих долази до преклапања творбене основе). На пример, деминутиви *момчурак* и *девојчурак* мотивисани су, уколико се узме у обзир речничка дефиниција, основинским речима *девојка* и *девојче*, односно *момчић* и *момче*, с тим што би код друге изведенице прихватљива била и трећа могућност мотивације – од именице *момак*.

4. Значење изведеница са суфиксом *-(а)к* и проширеним варијантама

Значење творбено-семантичке категорије деминутива, којој припада анализирани творбени тип, јесте значење малог/умањеног квантитета (у односу на апроксимативни објективни квантитет). Додавањем деминутивног суфикса на основу значење појма означеног основинском речју модификује се тако да му се као додатно обележје приписује умањеност, његовом семантичком садржају само се додаје сема 'мали', док остала обележја означеног појма остају иста. Уопштено творбено значење конкретизује се у зависности од лексичког значења основинске речи од које је изведен деминутив (Јовановић 2010: 26).

4.1. У зависности од семантичке класе којој припада основинска реч, деминутиви изведени суфиксом *-(а)к* и његовим проширеним варијантама могу реализовати следећа квантитативна значења:

- 1) умањена физичка величина: а) класа предмета и других неживих ентитета: *везак, бисерак, зубунак, јасичуак, колушак, кошуљак, каишак, кайушак, клобучак, кожушак, кошчићак, креветак, кровичак, лончићак, ножак, ножићак, облићак, пенџерак, прслучак, прсџенак, пружак, срџак, столак, столићак, шорбачак, ћилимак, хаљинак; брдашак, брдељак, брежак, брежуљак, вајашак, висак, висуљак, гребенак, гробак, дворак, звездуљак, изворак, језерак, кућарак, кућерак, месечак, мехурак, мостичак, облачак, облачуљак, пошочак, пошочањак, уљичак, хума; б) животиње⁹: *завранак, галебак, голубак, зечак, јежак, јеленак, кокошчићак, коњак, коњићак, кражујак, лејширак, мравак, мравуљак, славићак, славујак, ушењак, црвак, црвуљак; в) биљке¹⁰ и њихови делови: багремак, борићак, брестак, буквићак, грабићак, дренак, дрењак, ђулак, јабланак, јаворак, јаворићак, јасенак, кленићак, невенак, храсићак; боберак, влашак, гомољак, гроздак, гроздићак, класак, клићак, коренак, коречак, кочањак, лисћак, лисчићак, орашак; г) делови људског или животињског тела: *врашак, зубак, језичак, кљунак, носак, носуљак, ђазушак, пршљенак, рамена, рејак, рожак, рожићак, шрујак;***

9 Многи деминутиви са значењем животиња потврђени су само у поезији: *галебак, коњак, кражујак, славујак* итд.

10 Као код групе деминутива са значењем животиња, многе изведенице су изразито стилски маркеране и потврђене искључиво у поетским текстовима: *зумбулак, кривак, невенак, веленак* итд.

- 2) мали узраст и/или величина¹¹: *девојчуљак, девојчурак, младићак, момчићак, момчуљак, момчурак, човечуљак, човуљак;*
- 3) умањен простор/површина: *долак, долињак, дочак, зараванак, ливадак, њиварак, њиверак, собичак, клећак, кућак, куйићак, олишарак, собичак, сша-нак, шремак, ћилерак, шумарак;*
- 4) умањена количина или мали број ентитета у скупу: *бусак, бусенак, ѓрумак, ѓруменак, ѓрумешак, ѓрумичак, делац, делићак, комадићак, комадељак; кр-дељак, праменак, прамечац, прамичак, сшручак, руковешак, срчак, снопац, чојорак;*
- 5) мали/смањен интензитет: *вешарак, вешрићак, гласак, дашак, жуборак, звучак, зрачак, зрачуљак, издашак, лахорак, мрачак, ођњичак, пламичак, пламе-чак, полумрачак, сјајак, шрачак, ћушак.¹²*

4.2. Поред основног значења објективног квантитативног умањења, деминутиви грађени помоћу суфикса *-(а)к*, као и деминутиви који припадају другим творбеном типовима, регуларно развијају и низ секундарних, квалитативних значења, којима се исказује субјективан став говорног лица. Семантичке компоненте карактеристичне за сферу размере (*мали, умањујући*) остварују се у пољу квалитета као спектар а) хипокористичних значења, којима се исказује емотиван однос према именованом појму или говорној ситуацији, б) детериоративних значења потцењивања, ироније или пејоративности. Већина анализираних изведеница поред основног квантитативног значења развија позитивна квалитативна значења хипокористичког типа, тј. спада у деминутивно-хипокористичну лексику (око 50% именица из грађе, према речничким дефиницијама и двоструком квалитатору *дем. и хий.*). Актуализовање квалитативних значења код оваквих изведеница врши се у контексту, потпуним или делимичним неутрализовањем деминутивног значења.

4.2.1. Искључиво хипокористично значење, према грађи из РСЈ, оставарује мали број формација (махом стилски маркираних и изведених основним суфиксом *-(а)к*), углавном са значењем људских бића и животиња или апстрактних појмова: *деверак, дејићак, калуђерак, синак, цурешак, цуричак, цурењак; бравак, волак, вочак, соколак; бојак, гласак (<глад), данак (<дан), Бурђевданак.* Поједине изведенице као *анђелац, голубак, ђаволак* могу се употребити фигуративно као хипокористици којима се изражава емотиван однос према деци. Посебна хипокористичка значењска нијанса коју уноси основни суфикс у односу на варијанте или друге деминутивне суфиксе у речницима је понекад назначена коришћењем различитих квалификатора за изведенице од исте основинске речи, нпр. *ћушак - хий. од ћуш, ћушељак - дем. и хий. од хий. од ћуш (РСЈ), њованак - хий. од њована, њованица - дем. од њована (РМС).*

4.2.2. Само неколико деминутивних изведеница из грађе може развити додатна квалитативна значења, попут ироније или пејоративности (*сељачак - дем. и ир. од сељак; сшаричак - дем. и ир. од сшарац; сшворуљак - дем. и иеј. од сшвор*), што указује на то да је творбени потенцијал суфикса *-(а)к* (заједно са проширеним суфиксима) у овој значењској сфери занемарљив, јер деминутиви грађени

11 У ову групу изведеница могле би бити уврштени и поједини деминутиви са значењем животиња код којих је узраст релевантно обележје.

12 Неизбежан условни карактер овакве поделе најбоље илуструју изведенице код којих поједина значења долазе заједно, на пример, није могуће раздвојити интензитетску од димензионе компоненте у значењу изведенице *пламичак*.

овим суфиксима углавном не означавају појмове за које су карактеристични вредносни параметри. Изузетак је суфикс -уљ(а)к, који у споју са одређеним основама развија пејоративно значење и у новим изведеницама. На пример, изведеницом *шексџуљак*, потврђеном у грађи са интернета у више од двадесет примера, изриче се негативна вредносна оцена означеног појма:

У релевантну књижевнокритичку текстуалност, дакако, нећемо убројати небројив паракритички *текстуљак* који се појавио у најтиражнијем латиничном дневнику (www.vreme.rs); Чак и у оном јадном *текстуљку*, за који сам показао из колико „ кредибилног ” извора долази, нема ни „к” од критике (forum.srpskinacionalisti.com); Елем, недавно је ноторни Печат објавио некакав *текстуљак* у којем моју маленкост [...] оптужује. (www.vreme.com)

Негативан суд обично је појачан одговарајућим детерминаторима: *срцејарајући, мизеран, смехотпресан, безвредан, надриалегоричан, идиотски, сасвим небитан* итд., или другим контекстним елементима. Судићи према примерима из грађе, ова изведеница се не остварује у деминутивно-хипокористичном значењу. Само у једном примеру могла би имати значење квантитативног умањења као примарно (уз блажу негативну оцену): Примећује се толико сличности [међу новинама], почев од релативно малог броја страна, кратких *текстуљака*, ниже цене и описивања наше стварности кроз категорију скандала (blog.b92.net).

У групу творбених формација са суфиксом -уљак које реализују негативну квалитативно значење спадају и поједине околине изведенице, нпр. *студентуљак* и *лисићуљак* (<*лисић* у значењу новине): Јасно је да Управни Одбор [...] тог *студентуљка* истура у први план. Питање је само кад ће му дати мегафон у руке (vasicrajko.blogspot.com); Због чега је онима који извештавају србијанску јавност о другом делу заједничке државе главни извор информација антицрногорски *дистуљак* који се штампа у Подгорици? (forum.b92.net).

Неутрализовање квантитативног значења и истицање негативне оцене увек је могуће остарити у одговарајућем контекстном окружењу. Тако именица *књижуљак*, која се најчешће реализује у деминутивно-хипокористичном значењу¹³, добија у контексту и пејоративно значење: Његов *књижуљак*, који се само у највећој добронамерности може назвати „романом”, је (sic!) скандалозно лош пример како се овом темом може позабавити (mislitemojomglavom.blogspot.com).

4.3. Фреквентност деминутивно-хипокористичних именица и других именица субјективне оцене највећа је у колоквијалном језику, „посебно у неформалним разговорима статусно равноправних саговорника и у ситуацијама које карактерише повишен емотивни набој” (Вељковић Станковић 2006: 348). Сличне карактеристике као колоквијални језик поседују и неки видови електронске комуникације (форуми, друштвене мреже, блогови итд.), у чијем се језику „брише разлика између разговорног и писаног дискурса” (Поповић 2009: 184), стога је такође повећана учесталост деминутива и хипокористика у овој врсти комуникације. Једна од карактеристика електронског дискурса јесте и језичка креативност, која је најизразитија у домену лексике (Поповић 2009: 185), а то значи и у домену творбе речи, односно најзаступљенијег творбеног начина – суфиксације.

Тежња за језичким иновацијама, појачана емотивизација и експресивизација језика у електронској комуникацији отвара могућност за настанак нових

13 Примери са интернета: Овај књижуљак је тако мали, а они су тако велики људи да заслужују целе књиге, а не само једну причу (www.mediaplanet.co.rs); Оно што прво пада у очи када узмете овај књижуљак у руке јесте његов обим (www.art-anima.com).

деминутивних изведеница и за активирање мање продуктивних творбених форманата. На интернету се може пронаћи немали број изведеница са деминутивним суфиксом *-(а)к* и његовим дериватима. Овде су дати неки од примера¹⁴ за изведенице које нису забележене у највећим описним речницима:

(1) Братуљак, ти све знаш, осветли ми пут, буди ми светионик да уместо Трга љубави не одем на Берзу проблема:)) (bokikojic.blog.rs) (2) И ја би с тобом на тај бродићак (www.karike.com) (3) Мом сину после обе јединице доле прво порасле обе двојке горе, изгледао је ко вампирак. (blog.b92.rs) (4) Пирка ветруљак и тако то, али се ипак топиш. (www.yumetal.net) (5) Није срамота ни звекнути вињачак пред наступ, али не претеруј! (www.doktor.rs) (6) Сенека је један гнусни гадуљак, па ми припадне мука када се људи позивају на њега као на неки ауторитет. (forum.krstarica.com) (7) Он је један, тај наш кратки "животуљак" – и више нема.¹⁵ (8) Не мислим на хаос, не мислим на лудило, срчем кафуљак и мислим од свих људи на М. (www.parapsihopatologija.com) (9) Фин мостуљак на старој путној траси (www.sis-nis.com/forum) (10) Траг тог силецијског писма нека ђаво зна куда би могао да одведе. Можда и до оних који су осмислили представу с крпуљком од такозване заставе такозване велике Албаније. (srbijanskiglas.in.rs) (11) За цело лето пустила је [биљка] само два листуљка. (svetbiljaka.com) (12) Обли ме млазак крви, а хеликоптер оде пут Београда. (www.republika.co.rs) (13) Ето забележите било шта на папиру па дођите за двеста године и погледајте шта ће да остане, жути згужвани папирак што се на додир распада (14) Омиљени ми је плиш провидни рукавак! (anjasrunway.blogspot.com) (15) Ово је клопица која вам може бити готова за највише сатићак времена. (www.kuvajmo-blogovski.com) (16) Празници нам стижу. Ево пре сатићак времена била сам у могућности да видим прве пахуље па чак и провејавање снега. (mackomali.wordpress.com) (17) Канда смо данас телепатски писали, иако ти нисам сеструљак... (bokikojic.blog.rs) (18) Узеше синови сваки понаособ снопићак и вртели га, савијали, кидали. Јок. (www.poljoforum.rs) (19) Зида собуљак 2м*2м и без терасе (sumariuameriki.blogspot.com) (20) Ја сам лане једног сомуљка однео колеги да направи фиш у својој бирџији (www.varalica.com) (21) Од горе на њу [комоду] иде онај сунђерак за пресвлачење. (www.bebac.com) (22) Деца, мали људи, они су ти који имају привилегију [...] да попут сунђерака улијају нове појмове, значења (zelenaucionica.com) (23) Нема од тортуљка ништа на дијети сам :((www.last.fm) (24) Остао је [мачак] весели мајмунак као и пре. (forum.krstarica.com) (25) Гледа мене мајмунак¹⁶ из хошета и гледам и ја њега... (blog.b92.rs) (26) Може нешто мало ергономичније за моју шаку ... мацола, чекићак ... лако добијам жуљеве (forum.burek.com) (27) Онај жути цветуљак што си поставио је симпатичан (forum.srpskinacionalisti.com) (28) Еее сад цртуљак, цртица, минус и црта. Можеш замислити да ћак добије мању оцену на диктату јер је црта била краћа за милиметар :). (sr.wikipedia.org/sr/) (29) На Балкану се спрема врло велики улаз у јапанске цртуљке (www.znaksagite.com).

14 Сви латинични примери (и они са латиницом без дијакритичких знакова) написани су овде ћирилицом. Емотикони су преносени само уколико су састављени од знакова интерпункције.

Писање латиницом без дијакритичких знакова, уобичајено за овај вид комуникације, отежава препознавање суфикса у неким примерима: zidicak, mrazicak, somicak, kumicak, panjicak, stapicak, glasicak, lisitcak итд.

15 Фејсбук (<http://tinyurl.com/qewh4bm>)

16 У овом примеру речју мајмунак означена је иконица једног компјутерског програма.

На основу прегледа новијих деминутивно-хипокористичних формација са интернета може се закључити да суфикс -(а)к, са суфиксном варијантом -уљ(а)к (и варијантом -ић(а)к, уколико се посматра као посебан суфикс), има извесну, макар минималну, продуктивност. Примарно, дескриптивно значење остварује се, очекивано, првенствено у категорији предмета и других неживих ентитета, било да се односи на физичку величину, простор или интензитет. Поред тога, овај суфикс се јавља у новим значењским скупинама за које није карактеристичан, као што су називи за јела и пића (примери 5, 8, 23). С обзиром на то да су изведенице овог типа са продуктивним деминутивним суфиксима (нпр. *кафица*, *шоршица*) постале уобичајена језичка средства, нарочито у одређеним говорним ситуацијама, додавањем суфикса -ак и проширених варијаната на исте творбене основе нарушава се та устаљена употреба и оне постају стилски маркиране. У категорији живих бића процесом деривације настају такође стилски обележене изведенице, које добијају углавном различита квалитативна значења хипокористичког типа (као у примерима 1, 17, 24).

За творбени тип са деминутивним суфиксом -ак неубичајене су формације од мотивних речи са негативним значењем, као изведеница *вампирак*, која метафоризацијом добија хипокористичну нијансу у конкретном примеру или изведенице *гадуљак* и *криуљак*, где се деминутивним суфиксом појачава негативно значење основинске речи. Изведеница *сајтићак*, потврђена у већем броју примера, издваја се својим значењем и употребом у односу на остале изведенице. Она углавном уноси хипокористичну нијансу типа 'умиљавања', која се не односи на означени појам, већ је усмерена на цео говорни чин.

5. Слабљење деминутивног значења и лексикализација

Код неких изведеница са деминутивним суфиксом -(а)к долази до појаве која је карактеристична и за друге деминутиве: неутрализује се деминутивно-хипокористички садржај и лексема добија ново, идиоматизовано значење или се, у малом броју случајева, значењски изједначава са мотивном речи. Постоје и прелазни случајеви, код којих изведеница са суфиксом -(а)к поред деминутивног значења може бити и семантички изједначена са основинском речи, тако да суфикс врши и уобичајену модификациону и таутолошку функцију. Такве творбене формације дефинишу се у речницима типским дефиницијама, у којима је поред квалификатора и мотивне речи у другом делу дефиниције дата само мотивна реч: *вршак* – дем. и хий. од врх; *врх* и *мравак* – дем. и хий. од мрав; *мрав*. На исти начин су дефинисане и изведенице *знојак*, *иверак*, *класак*, *клићак*, *кожушак*, *зрумешак*, *славичак* итд.

Ишчезавање деминутивности код формација грађених суфиксом -(а)к, односно лексикализација деминутивних изведеница, понекад доводи до јављања секундарних значења (често као резултат метафоризације). Анализиране вишесначне изведенице углавном имају секундарна терминолошка значења из области ботанике и зоологије. У грађи има више од двадесет таквих термина, нпр. *јеленак* у РСЈ поред примарног значења *дем.* и *хий* од *јелен* има и секундарна значења *крујни инсект* *швердокрилац* и *вршица пайраџи*, затим *калуђерак* – *вршица гљиве*, *кудељак* – *вршица дейтелине*, *јрсџенак* – *биљка из породице гљавочица* итд. Терминолошке и друге лексикализоване формације могу задржати известан степен деминутивности када означавају реално умањену величину нечега, као у примерима *мехурак* – *ваздушна коморица у заштитном делу јајета* или *клићак*

– маљић у механизму клавира, на шта указује и њихово дефинисање помоћу других деминутивних формација.

Између потпуне лексикализације и чврсте деминутивне мотивације постоји низ прелазних случајева, што се може показати на примеру најфреквентнијих деминутивних формација са суфиксом *-(а)к* и његовим проширеним варијантама. Према Корџусу то су следеће лексеме¹⁷: *кућак*, *брежуљак*, *часак*, *шумарак*, *осмејак*, *шрачак*, *смешак*, *крајичак*, *кућерак*, *собичак*, *човечуљак*, *јушљака*, *иламичак*, *зрачак*, *облачак*, *дашак*, *камичак*, *вршак*, *девојчурак*, *сиромашак*.

Типичне деминутивно-хипокористичне именице су *брежуљак*, *собичак*, *јушљака*, *иламичак*, *облачак*, *камичак*, *девојчурак*. Изведенице *шумарак*, *кућерак* и *човечуљак* нису у речницима помоћу квалификатора експлицитно обележене као деминутиви, већ им је компонента 'мали' приписана у дефиницији. Поред деминутивног оне развијају и друге значењске нијансе, произашле из деминуције, тако *кућерак* има нагativну конотацију када означава *шескобну*, *широшну*, *сиротињску кућу*, *човечуљак* када означава *пашуљка* као *безначајну особу* (РСЈ).

Описни речници нису усаглашени око значења лексема *осмејак* и *смешак* (према РСЈ и РМС *осмејак* и *осмех* су синоними, док је у РСАНУ *осмејак* деминутив и хипокористик од *осмех*; именица *смешак* у РСЈ је синоним са *осмејак* и *осмех*, а у РМС деминутив и хипокористик од *осмех*). Примери из Корџуса указују на значајну спојивост ових изведеница са придевима који нису уобичајени детерминатори деминутивно-хипокористичне лексике, нпр. *иритирајући*, *презрив*, *подругљив*, *обешевачки*, *лукав*, *дрзак*, *суморан*, *злбан*, *похошљив*, *хладан*, *језив*, *кисео*, *пакостан*, *охол*, *злослућан*, *самрџнички*, *горак* у вези са лексемом *осмејак* и *подругљив*, *пириворан*, *лукав*, *прејреден*, *горак*, *леден*, *нишодаштавајући*, *злбан*, *непријатан*, *супериоран*, *презрив*, *ликујући*, *заједљив*, као детерминатори лексема *смешак*. Ипак, бројнији су позитивни детерминатори.¹⁸ Из тога произлази да су ове лексеме веома блиске недеминутивној именици *осмех* по извесној бивалентности: она може означавати израз лица који означава како *веселост*, *лепо расположење*, *задовољство*, тако и *иронију*, *подсмех* (РСЈ). Према томе, изведенице *смешак* и *осмејак*¹⁹ могле би бити дефинисане као поменуће формације са модификационом и таутолошком функцијом суфикса.

Именица *кућак* је, према речницима, деминутив и хипокористик неких значења вишезначне лексема *кућ*, и то семантичких реализација *део простора*, *ућао*, *ћошак*; затим *већи* или *мањи део територије*, *крај*, *предео* и *заклоњено*, *скровишће* и *тихо место* (РСЈ). Према И. Грицкат (1995: 8) ова реч је, као и изведенице *вршак* и *чланак*, „давнашња лексикализација”. Да је дошло до слабљења мотивационе везе, показује и изразита несразмера у учесталости између изведенице *кућак* и нефреквентне основинске речи *кућ*. Без деминутивно-хипокористичног значења употребљава се ова лексема у врло фреквентном споју са заменицом *сваки*, затим у значењу простора (који не мора бити мали) одвојеног и припремљеног за неку активност, делатност (*санитарни* и *хиџијенски кућак*; *репрезентативан културни кућак*; *сјориски кућак за више од 2.000 гледалаца*; *кућак за представљање унікалних четворочкаша*; *кућак за дружење и учење*

17 Наведене су речи које су потврђене у више од 50 примера; за три најфреквентније изведенице постоји више од 700 примера.

18 У речничким примерима придеви који стоје уз ове именице махом имају позитивна значења, односно појачавају хипокористичке компоненте.

19 Ова лексема разликује се од друге две по томе што је (како показују примери из Корџуса) карактеристична првенствено за књижевноуметнички стил.

итд.). Извесну хипокористичку нијансу има у значењу простора за који се везују пријатност, слобода, смиреност, заштићеност, обично са детерминаторима типа *инџиман*, *најдражи*, *тих*, *миран*, *очаравајући*, *џријашан*, *идиличан* итд. Са таквом употребом изведенице *кушак* повезани су фреквентни спојеви са присвојним придевима и заменицама (најчешће са заменицом *свој*, и то у конструкцијама као што су *имати*, *џронаћи*, *наћи свој кушак* итд.).

Именице *џрачак* и *зрачак* имају блиско, партитивно значење углавном у споју са апстрактним именицама²⁰, а разликују се по снази мотивационе везе са основинском речи, која постоји код именице *зрачак*, а готово је ишчезла код друге именице (в. Јовановић 2010: 49–50). Именица *дашак* такође се налази у синтагмама са апстрактним именицама (нпр. *нада*, *слобода*, *аушентичности*, *елеганција*, *гламур*), док је најфреквентнија, ипак, у синтагми *дашак вејра*.

6. Закључак

Анализирани материјал показује да творбене формације изведене суфиксом -(а)к и његовим дериватима највећим делом припадају пасивном лексичком слоју, јер већина изведеница има синониме грађене помоћу фреквентнијих суфикса у оквиру исте творбено-семантичке категорије, тако да деминутиви са суфиксом -(а)к и његовим дериватима углавном представљају само стилску резерву. Највише деминутива улази у семантичке скупине предмета и других неживих ентитета и биљака. Ове изведенице изразито су нефреквентне у савременом језику: око две трећине именица није потврђено ниједним примером у *Корџусу савременог српског језика* (који садржи углавном публицистичке и књижевно-уметничке текстове). Занемарљив је број изведеница које су обичније и учесталије од истокоренских деминутива грађених конкурентним суфиксима (као што је нпр. *брежуљак* у односу на *брежић* или *брешчић*). У савременом српском језику међу изведеницама овог творбеног типа највећу продуктивност имају, како показују примери са интернета, изведенице са проширеним суфиксима *-уљ(а)к* и *-ић(а)к*, у којима основна форма суфикса има минималну продуктивност, док су остале проширене варијанте непродуктивне. Посебно се издваја суфиксни дериват *-уљ(а)к*, који се шири на семантичке скупине некарактеристичне за овај творбени тип и може унети у семантички садржај мотивне речи позитивно или негативно квалитативно значење.

Литература и извори

Вељковић Станковић 2006: Д. Вељковић Станковић, Прагматички, стилски и тумачењски потенцијали интензифицираних речи субјективне оцене, Београд: *Српски језик* XI/1–2, Београд, 341–371.

Грицкат 1995: И. Грицкат, О неким особеностима деминуције, Београд: *Јужнословенски филолоз*, LI, Београд, 1–30.

Грицкат 2003: И. Грицкат, О суфиксу -ак и у вези с њим, Београд: *Српски језик*, VIII/1–2, Београд, 23–28.

20 У *Корџусу* је број примера са разноврсним апстрактним именицама изразито већи од броја примера са конкретним именицама, а то нарочито важи за именицу *џрачак*. Најфреквентније су синтагме *џрачак наде* (око 140 примера) и *зрачак наде* (око 40 примера).

- Јовановић 2010: В. Јовановић, *Деминутивне и ауџментативне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Други део: суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ.
- Корпус: *Корпус савременог српског језика* Математичког факултета у Београду, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.
- Николић 2000: М. Николић, *Образни речник српског језика*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Поповић 2009: Љ. Поповић, *Leksičke inovacije u elektronskom diskursu srpskog i hrvatskog jezika*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen* (Lexik, Wortbildung, Phraseologie), *Slawische Sprachkorrelationen 2*, Wien/Berlin/Münster, 183–204.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. 1–6, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2011.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Српска академија наука и уметности, од 1959.
- Стакић 1988: М. Стакић, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд: Филолошки факултет.
- Стевановић 1981: М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.
- Ђорић 2008: Б. Ђорић: *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

DIMINUTIVE SUFFIX -AK AND ITS COPLX FORMS

Summary

In this paper we analyzed Serbian diminutive and hypocoristic nouns, derived by the diminutive suffix *-ak* and its complex forms. We used relevant dictionaries of Serbian language as well as the examples of the new words with this suffix from the Internet. Our analyze has shown that the extended forms *-uljak* and *-ićak* are productive in contemporary Serbian. We also noticed that the suffix *-uljak* could have the pejorative meaning.

Key words: Word formation, diminutives, suffix *-ak*, complex forms

Nikola Sanković